

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh586>

HADİSLER İŞİĞİNDA MEDİNE VE ORADA İKAMETİN FAZİLETİ*

Aşır ÖRENÇ*

Özet

İslam dininin neşet edip geliştiği iki şehirden birisi olan Medine, İslam tarihi boyunca Müslümanların gönlünde ayrı bir yer edinmiştir. Mekke'deki çileli hayattan sonra Müslümanlar, Medine'ye hicret etmiş, nübüvvetin 10 küsur yıllık süreci bu beldede yaşanmış ve bu süreçte birçok hatıralar yaşanmıştır. Allah Resulü (sav)'nün bu şehre dua etmesi, orada ikamet, sıkıntılarına sabır ve hatta bu şehirde ölen kimsenin büyük mükâfata erişeceğini müjdelemesi, İslam tarihi boyunca Müslümanların ilgisini bu şehre çekmiştir. Çalışmamızda Medine şehri ve orada ikametinin faziletleriyle ilgili rivayetler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Medine, Fazilet, Sabır, İkamet, Ölüm.*

The Virtue of the Medina and Residing There in the Light of Hadiths

Abstract

Medina, one of the two cities where Islam aroused from, has been prevailed as a private place for Muslims throughout the history of Islam. Muslims immigrated to Medina after afflictive life in Mecca, and about ten years of prophethood has been lived in here and in this period many memories has been lived. The pray of Prophet of Allah for this city, and herald for residence, patience for inconvenience and herald even for a person that died in here has been drawn attention of Muslims to this city throughout the history of Islam. In this study, It is seen that related rumors have been investigated to revealing the virtues of Medina City and residence in there in context of narratives about the subject.

Key Words: *Medina, Virtue, Patience, Residing, Death.*

---

* Bu çalışma, "Hadislerde Kutsal Mekân Algısı" adıyla SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda yaptığımız doktora tezimizde "Medine'nin Fazileti" alt başlığıyla yer alan bölümde yer alan bilgilerden istifade edilerek genişletilip yeniden gözden geçirilmek suretiyle müstakil makale haline getirilmiş şeklidir.

* Yrd. Doç. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi

Giriş

Medine, İslâm'ın iki kutsal beldesinden biri olan, Hz. Peygamber'in mescit ve kabri şerifinin bulunduğu hicret yurdudur. Şehirin harem sınırları olarak kuzeyinde Uhud, güneyinde Âir dağları, doğusunda Vâkim harresi (volkanik lav akıntısı), batısında da Vebere harresi bulunmaktadır. İki Harem'den (Haremeyn) biri olan Medine, hicret mekânı olması ve halkının herhangi bir zorlama olmaksızın İslâmiyet'i kabul etmesinden dolayı "Kur'an'la fethedilmiş belde" olarak kabul edilmektedir.¹

Medine kelimesinin kökeni konusunda iki farklı görüş vardır:

1. D-y-n (Dâne) kökünden gelen kelime "itaat etti" anlamına gelmektedir. Yöneticisine itaat şartıyla oturulduğu için şehre Medine denilmiştir. D-y-n kökünün mâlik/ hâkim olmak anlamı da söz konusudur. Bu takdirde de şehir halkına hâkim olunduğu için bu adı almıştır.

2. M-d-n (Medene) kökünden türeyen kelime "bir yerde yerleşmek, ikamet etmek" anlamında "yerleşilen yer" manasına gelmektedir.²

Kur'an'da Medine kelimesi, daha çok peygamber kıssaları içerisinde geçmektedir. Ondört yerde tekil, üç yerde ise medâin biçiminde çoğul olarak yer almaktadır. Kur'an'da Medine ismi, eski medeniyet merkezleri, Hz. Peygamber'in şehri olan Medine ve Hz. Peygamber'in göç etmesinden sonra Yesrib'in Medine adını alma sürecinde anlatılmaktadır.³

Çok sayıda kuyu bulunan bu beldede kuyuların suyu çoğunlukla acı olduğundan içme suları daha çok güneydeki kuyulardan temin edilmeye çalışılmıştır. İbn Şebbe, bunlardan Hz. Peygamber'in su içtiği ve abdest aldığı on dört kuyunun adını zikretmektedir.⁴

Hz. Peygamber, Medine'ye ulaştığında⁵ kendisini davet edenleri kırmamak için devesi Kusvâ'nın salıverilmesini ve onun çöktüğü yere en yakın evde konaklayacağını ve mescidini yapacağını söylerken bu sırada Kur'an'da Hz. Nuh'a öğretilen, "Ya Rabbî, beni güvenli ve kutlu bir yere indir. Çünkü sen

¹ Belâzûrî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Dâvûd, (1407/1987). *Fütuhü'l-Buldân*, Beyrut: Müessesetü'l-Mearif, s. 8.

² Ragıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, s. 705, tah: Muhammed Seyyid Kîlanî, Dâru'l-Ma'rife, t,y, Beyrut.

³ Tevbe, 9/101-120; Ahzab, 33/60-63; Münâfikûn, 63/8.

⁴ İbn-i Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî, *Kitâbü Târihi'l-Medineti'l-Münevverati*, I, 152-156-162, tahkik: Fehim Muhammed Şeltut, Dâru'l-İsfahan, 1973, Cidde.

⁵ 12 Rebîü'l-Evvel 622 Cuma.

konaklatanların en iyisi, en mükemmelisin”⁶ duasını okuduğu rivayet edilmektedir.⁷

Hiz. Peygamber’in Medine’ye hicreti ile İslâm’ın Medine dönemi başlamış; bu şehrin birçok noktadaki faziletlerini belirtmesi ile de şehir Müslümanlar için ayrıcalıklı bir mekân haline gelmiştir.

1. Medine’nin Bereketi ve Hiz. Peygamber’in Medine’ye Olan Sevgisi

Hiz. Peygamber, çok sevmiş olduğu Medine şehri için bereket duasında bulunmuştur. Hiz. Enes’ten gelen rivayette “*Allahum! Mekke’ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine’ye de ver!*”⁸ buyrulmaktadır.

Konuyla ilgili olarak Hiz. Ali’den gelen bir rivayette Hiz. Peygamber: “*Allah’ım! İbrahim senin kulun ve dostun idi, Mekke halkı için sana bereket duâsında bulundu. Ben de senin kulun ve Peygamberinim. Medine halkı için, sana duâ ediyorum. Medine halkının ölçeklerini Mekke halkına bereketli kıldığının iki misli bereketli kıl. Her bereketle birlikte iki bereket kıl*”⁹ buyurmaktadır. Aynı hadisin benzer lafız ve farklı tariklerle Hiz. Ebu Hureyre’den gelen tarikini Müslim ve İbn Hibban, Sahih’lerinde; Tirmizî, Sünen’inde;¹⁰ Hiz. Ebu Said el-Hudrî’den gelen tarikini Müslim ve İbn Hibban, Sahih’lerinde; Ahmed b. Hanbel, Müsned’inde; İmam Mâlik, Muvatta’da;¹¹ Hiz.

⁶ Mü’minûn 23/29. Gemideki bereket ve kutluluk, selâmettir. Karaya çıktıktan sonraki bereket ise neslin çoğalması ve peş peşe gelen hayırlardır. Yıldırım, Suat, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Mealî*, s. 343, Işık Yayınları, 2002, İstanbul.

⁷ Semhûdî, Ebu’l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed, *Vefâ’ü’l-Vefâ bi Ahbâri Dâri’l-Mustafa*, I, 322, (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), 1374/1955, Beyrut.

⁸ Buhârî, Buyû’ 53, hadis no: 2130, Kefâret 5, hadis no:6714, İ’tisâm 16, hadis no: 7331; Müslim, Hac 85, 466 (1369); Mâlik, *Muvatta*, Câmî’ 1, hadis no: 1, II, 884-885; İbn Balaban, Ebu’l-Hasan Alaeddin Ali b. Balaban b. Abdullah, (739/1339), *Sahihu İbn Hibban bi Tertîbi İbn Balaban*, Sahih, IX, 60, hadis no: 3745, tahkik, tahric ve ta’lik, Şuayb Arnaut, II. Baskı, Müessesetü’r-Risâle, 1414/1993, Beyrut.

⁹ Tirmizî, Menâkıb 68, hadis no: 3914. Tirmizî, hadisin hasen olduğunu söylemektedir. Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, (303/915), *Sünenü’l-Kübrâ*, II, 484 hadis no: 4270, tahkik: Abdülgaâfar Süleyman Bündârî, Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevî b. Hasan, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1411/1991, Beyrut; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 115, İbn Hibban, *Sahih*, IX, 61, hadis no: 3746.

¹⁰ Müslim, Hac 85, hadis no: 473 (1373); Tirmizî, Daavât 54, hadis no: 3454; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 61, hadis no: 3744.

¹¹ Müslim, Hac 86, hadis no: 486 (1374); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 35; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 61, hadis no: 3743, İmam Mâlik, Muvatta, Câmî’ 1, hadis no: 2, II, 885.

İbn Ömer'den gelen tarikini Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde¹² tahriç etmiş; Hz. İbn Abbas'tan gelen tarikini de Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr'de¹³ tahrir etmiştir.

Hz. Peygamber'in Medine'nin haremligini ifade ettiği rivayetlerde Medinelilerin müd¹⁴ ve sâ'larının¹⁵ bereketli olması,¹⁶ hatta Mekke'ninkinin iki katı bereketinde olması için dua ettiği görölmektedir.¹⁷

Hz. Peygamber'in Medine'ye olan özel sevgisi hakkında da rivayetler gelmiştir. Konu hakkında Hz. Enes'ten gelen bir rivayette “Hz. Peygamber, bir seferden dönünce, Medine'nin duvarlarına bakar, develerini hızlandırırđı. Eđer bir bineğin üzerinde ise, onu tahrik ederdi. Bu davranışı Medine'ye olan sevgisinden ileri gelirdi”¹⁸ şeklinde bildirilmektedir. Yine Hz. Peygamber, konuyla alakalı olarak Hz. Ebu Hureyre'den gelen rivayette “Medine İslam'ın kubbesi, iman ve hicret yurdu, helal ve haramın bildirdiği yerdir”¹⁹ buyurmaktadır.

¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 124-126.

¹³ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XII, 84, hadis no: 12553.

¹⁴ Müd, 687 grama denk bir ağırlık ölçüsü birimidir. Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, IV, 477. Eski bir hacim ölçüsü olan Müd, çoğunlukla hububat ve bakliyat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılan ölçüğe denmektedir. Bir müd çeyrek sâa denk gelmektedir. Geniş bilgi için bkz: Kallek, Cengiz, “Müd” maddesi, *DİA*, XXXI, 457-458, 2006, İstanbul.

¹⁵ Sâ, 2,751 kg'a denk bir ağırlık ölçüsüdür. Begavî, Ebü Muhammed Muhyi's-Sünne Hüseyin b. Mesud, (516/1122), *Mesâbîhu's-Sünne*, IV, 477, tahkik: Yusuf Abdurrahman Maraşlı, Muhammed Selim İbrâhim Semare, Cemâl Hamdi Zehebi, *Dârü'l-Ma'rife*, 1407/1987, Beyrut.

¹⁶ Müslim, Hac 85, hadis no: 462 (1365), 473, (1373), Hac 86, 480, (1376); Tirmizî, Menâkıb, 68, hadis no: 3914, Daavat 54, hadis no: 3454, Mâlik, Muvatta, Câmî' 1, hadis no: 2, II, 885, Cami' 4, hadis no: 14, II, 891.

¹⁷ Buhârî, Buyû' 53, hadis no: 2129; Müslim, Hac, 85 hadis no: 454 (1360), Muvatta, Câmî' 1, hadis no: 1, II, 884, 885.

¹⁸ Buhârî, Umre 17, hadis no:1802, Fezâilü'l-Medine 10, hadis no:1886; Tirmizî, Da'avat 43, hadis no: 3441; İbn Hibban, *Sahih*, VI, 427, hadis no:2710; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 159.

¹⁹ Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lehmî , (360/971), *Mu'cemü'l-Evsat*, VI, 287, hadis no: 5614, tahkik: Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân, Mektebetü'l-Maârif, 1415/1994, Riyad; Deylemî, Ebü Şüca Şiyreveyh b. Şehrâdâr, (509/1115), *el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hiâb*, IV, 225, hadis no: 6678, tahkik: Saîd b. Besyuni Zaglul, *Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye*, 1406/1985, Beyrut. Suyûtî, hadisın hasen olduğunu söylemektedir. Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr , (911/1505), *Câmiu's-Sağir*, hadis no: 9186, (Feyzü'l-Kadir İçerisinde), *Dârü'l-Ma'rife*, 1391/1971, Beyrut. Münzirî de hadisı hasen görerak isnadında beis olmadığını söylemektedir. Münzirî, Ebü Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavî, (656/1258), *et-Terğib ve't-Terhîb*, II, 228, ta'lik: Mustafa Muhammed Ammâra, *Dârü'l-Fikr*, t.y, Beyrut. Heysemî, Senedde hadisleri hasen olan İsa b. Meymun'dan başka diğerlerinin sika ricaller olduğunu söylemektedir. Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, III, 298.

Hız. Peygamber, Medine'ye olan sevgisini yukardaki rivayetlerde ortaya koyduğu gibi, Medine'de yaşayan halka olan sevgisini de rivayetlerde izhar etmektedir. Konu hakkında Hz. Câbir'den gelen rivayette: “*Medine ahâlisini korkutan kimse, beni korkutmuş olur*”²⁰ buyrulmaktadır. İbn Hacer el-Heytemî, Ahmed b. Hanbel'in tahriç ettiği bu hadisi Sahih sened ile rivayet ettiğini söylerken,²¹ Suyûtî, hadise hasen hükmünü vermiştir.²² Bu konuda Sâib b. Hallad'dan da hadis gelmiştir.²³ Hadiste “Mecâz-ı mukabele” sanatı vardır. Hz. Peygamber'i korkutmak, aradaki vuslatı, bağı kesmek manasına gelir. Çünkü korkutmanın sonu, düşmanlığın başlaması, aranın açılmasıdır. Bunların karşılığı da, korku, rezalet ve azâbtır.²⁴

Hız. Ubbâde b. Sâmid'den gelen bir rivayette de Hz. Peygamber, “*Allah'ım, Medine ahâlisine zulmeden ve onları korkutan kimseyi Sen korkut. Allah'ım, meleklerin Ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Onun, farz ve nâfileden hiç bir ibadeti kabul olmaz*”²⁵ buyurmuştur. Heysemî, hadisin ricallerinin sahihin ricali olduğunu söylemektedir.²⁶

Konu hakkında Hz. Ebu Hureyre'den gelen rivayette “*Her kim şu belde halkına bir kötülük etmek isterse Allah onu tuzun suda eridiği gibi eritir*”²⁷ buyrulmaktadır. Rivayetin Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas'tan gelen tarikinde ise “*Kalayın ateşte eridiği gibi eritir*” lafzı vardır.²⁸

Kâdı İyâz, Hz. Sa'd'ın hadisinde ifade edilen “ateş” sözünün bu kelimenin bulunmadığı rivayetleri açıkladığını belirtmektedir. Yani Medine halkına bir kötülük yapmak isteyen kimseleri Allah, ahirette kalayın ateşte eridiği veya tuzun suda eridiği gibi cehennem ateşinde yakıp eritir. Hadisi “*Dünyada kim Medine halkına kötülük yapmak isterse Allah ona fırsat vermez,*

Elbâni'nin hadis hakkındaki zayıf hükmünü vermesi genel kanaati değiştirmemektedir. Görüldüğü üzere hadis hasendir. Münavî, *Feyzu'l-Kadir*, VI, 265.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 354-393; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 55, hadis no: 3738.

²¹ İbn Hacer el-Heytemi, Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed, *ez-Zevâcir an İktirâfi'l-Kebâir*, I, 206, Dârü'l-Ma'rife, t.y, Beyrut.

²² Suyûtî, *Câmiu's-Sağir*, hadis no: 8348.

²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 55; Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebir*, VII, 144 hadis no: 6637.

²⁴ Heytemî, *Zevâcir*, I, 206.

²⁵ Taberâni, *Mu'cemu'l-Evsat*, IV, 360, hadis no: 3613.

²⁶ Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, III, 306.

²⁷ Müslim, Hac 89, hadis no: 492, 493 (1386), 494, 495 (1387); İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mace*, Menâsik 104, hadis no: 3114, Dârü'l-Ma'rife, 1416/1995, Beyrut; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 330; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 54, hadis no: 3737.

²⁸ Müslim Hac 85, hadis no: 460 (1363).

amacına kavuşamaz, kısa zamanda mahvolur” şeklinde yorumlayanlar da bulunmaktadır.²⁹

İbn Hacer el-Heytemî, Medine halkını korkutmak, onlar hakkında kötülük düşünmek, Medine’de bir kötülük ihdas etmek, Medine’de kötülük çıkarana yardımcı olmak, Medine’de kötülük yapacaklara gerekli hazırlığı yapmak, Medine’nin ağaç ve bitkilerini kesmek şeklinde altı hasleti büyük günahlardan saymıştır.³⁰

2. Medine’nin ve Orada İkametin Fazileti

Hz. Peygamber, Medine şehrinin faziletleriyle ilgili de birçok nokta belirtmiş, hatta bu rivayetlerden bir kısmı Mekke şehri ile Medine şehirleri arasında fazilette öncelik kıyasına götürmüştür.

Konu hakkında Ebu Hureyre’nin rivayet ettiği “*Ben birçok yerleşim birimini ele geçirecek bir şehre hicret etmekle emir olundum*”³¹ hadisinde ‘Büyük yerleşim birimini ele geçirecek’ diye tercüme ettiğimiz bölümün lafzı anlamı: ‘Büyük yerleşim birimini yiyecek’ şeklindedir. Hadiste geçen ‘yiyecek’ ifadesi ‘büyük yerleşim birimini ele geçirecek, fethedecek’ anlamına gelir. Hadisi İbnü’l-Müneyyir, şu şekilde yorumlamaktadır: ‘Burada Hz. Peygamber’in kastedtiği Medine şehrinin diğer yerleşim birimlerinin tamamından daha üstün olduğudur. Çünkü fazileti çok fazla olan herhangi bir kişi, nesne veya yerin üstünlüğü karşısında diğer bütün üstünlükler yok olup gider; bu üstünlüklerin neredeyse sözü bile edilmez.’³² Bu hadis, Medine’nin fazilet ve üstünlüğünün Mekke’den daha çok olduğunu söyleyenlerin delildir.³³

İmam Mâlik’in meşhur olan görüşüne göre Medine, Mekke’den daha faziletlidir. Delili ise, Hz. Ebû Hureyre’nin rivayet ettiği; “*Evimle minberimin*

---

²⁹ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nûri, (676/1277), *el-Minhâc fî Şerhi Sahihi Müslim b. Haccac (Şerhu Sahihi Müslim)*, IX, 138, Dâru’l-Fikr, t.y, Beyrut.

³⁰ Heytemi, *Zevâcir*, I, 206.

³¹ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buhârî*, Fedailü’l-Medine, 2 hadis no:1871, Beytü’l-Efkârî’-d-Düveliyeti, 1419/1998, Suudi Arabistan; Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri, *el-Muvatta, Câmi*, 2, hadis no: 4, II, 886; Çağrı Yayınları, 1410/1989, İstanbul; Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahihu Müslim* (261/875), Hac 88, hadis no: 488 (1382), tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1413/1992, Beyrut.

³² İbn Hacer el-Askalânî, Ebu’l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, IV, 75, Dâru’l-Mârifet, t.y, Beyrut.

³³ Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VII, 176, Sönmez Yayınları, 1978, İstanbul.

arası cennet bahçelerinden bir bahçedir”³⁴ hadisi ile Hz. Râfi b. Hadîc’in rivayet ettiği “*Medine Mekke*”den daha hayırlıdır”³⁵ anlamındaki hadistir.³⁶ Burada konu hakkında benzer rivayetlerden de hareketle şunu söyleyebiliriz ki Hz. Peygamber’in kabri şerifinin bulunduğu kısmın dünya üzerinde en faziletli bir yer olduğu konusunda ulemâda ittifak söz konusu olup Mekke ve Medine’nin fazilette önceliği hususunda ise ihtilaf mevcuttur.³⁷

Hz. Peygamber, Medine’nin birçok faziletinden bahsettiği rivayetlerde Medine’de ikameti de teşvik etmektedir. Yani bir kısım sıkıntılara katlanarak

³⁴ Buhârî, Mescid-i Mekke 5, hadis no: 1196; Medine 12, hadis no: 1888, Rikak 53, hadis no:6588, İ’tisam 16, hadis no: 7335; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, (279/892), *el-Câmiü’s-Sahih/Sünenü’t-Tirmizî*, Menâkıb 68, hadis no: 3915, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdu’l-Bâki, İbrahim Atve, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, t.y, Beyrut; Nesaî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, (303/915), *Sünenü’n-Nesâi (Mücteba)*, II, 35, hadis no: 10, I, 197, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, t.y, Beyrut; Mâlik, *Muvatta*, Kible 5; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî, (241/855), *el-Müsned*, III, 4, el-Mektebetü’l-İslâmî, 1405/1984, Beyrut.

³⁵ Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lehmî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, IV, 288 hadis no: 4450, tahkik ve tahrîç: Hamdi Abdü’l-Mecid es-Selefi, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, t.y, Beyrut; Cenedî, Ebû Saîd el-Mufaddal b. Muhammed b. İbrâhim, *Fezâilü’l-Medîne*, s. 23 hadis no: 12, tahkik: Muhammed Mutî’ el-Hafız, Dâru’l-Fikr, t.y, Dimeşk. Heysemî Hadisin senesinde bulunan Muhammed b. Abdurrahman b. Davud’un çok zayıf olduğuna işaret etmektedir. Heysemî, Ebu’l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman, *Mecmâü’z-Zevâid ve Menbâü’l-Fevâid*, III, 299, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1402/1981, y.y; Suyûtî ve Münâvî’de hadisin zayıf olduğunu söylemektedirler. Bkz: Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali, *Feyzü’l-Kadîr Şerhi’l-Câmiü’s-Sagîr*, VI, 264, Dârü’l-Ma’rife, 1391/1971, Beyrut.

³⁶ Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf, *Şerhu Muvatta el-İmam Mâlik (Ebhecü’l-Mesâlik fi Şerhi Muvatta İmam Mâlik)*, II, 170, Matbâatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1961/1381, Kahire.

³⁷ Âlimlerin ittifakıyla Hz. Peygamber’in kabrinin bulunduğu yer, dünyanın bütün yerlerinden, semadan, arştan, Kâbe’den ve hatta Mekke ve Medine’den daha faziletlidir. Asıl ihtilaf ise belde olarak Medine ve Mekke’den hangisinin daha faziletli olduğu üzerindedir. Suyuti sözlerine devamlı hiç şüphesiz ki Hz. Peygamber’in mübarek bedeninin bulunduğu yerin diğer bütün yerlerden daha faziletli olmasının tartışmasız Medine’nin Mekke’den daha faziletli olmasını gerektirdiğini, çünkü Medine’nin en hayırlı bir şerefle şereflenmiş bir yer olduğunu, dolayısıyla âlimler arasında ihtilaf düşünülmemeyeceğini söyleyerek Medine’nin hicretten ve oraya ikame edildikten sonra fazilette Mekke’ye üstün geldiğini ifade ederek “*Mekânın şerefi oturanladır*” demektedir. Suyûtî, tercih edilen görüş hakkındaki delillerin çatışması sebebiyle bu konuda en uygun görüşün takvuf olduğunu, fakat kendisinin Medine’nin daha faziletli olduğuna meylettini söylemektedir. Bkz: Suyûtî, Ebu’l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr , (911/1505), *el-Huccacü’l-Mübeyyinetü fi’t-Tefdüli Beyne Mekketi ve’l-Medîneti*, s. 37-48, tahkik: Abdullah Muhammed ed-Derviş, I. Baskı, Matbaatü’l-Yemame, 1405/1985, Beyrut.

Medine’de kalmak büyük bir fazîlet kaynağıdır.³⁸ Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Süfyan’dan gelen bir rivayette “*Yemen fethedilecek ve bir kavim sükün ederek gelecek; aileleri ve kendilerini dinleyenlerle (oraya) taşınacaklardır. Hâlbuki bilmiş olsalar Medine onlar için daha hayırlıdır. Sonra Şam fethedilecek, yine bir kavim sükün ederek gelecek; aileleri ve kendilerini dinleyenlerle (oraya) taşınacaklardır. Hâlbuki bilmiş olsalar Medine onlar için daha hayırlıdır. Sonra Irak fethedilecek ve yine bir kavim sükün ederek gelecek; aileleri ve kendilerini dinleyenlerle (oraya) taşınacaklardır. Halbuki bilmiş olsalar Medine onlar için daha hayırlıdır*”³⁹ sözüyle orada oturanların da Medine’den ayrılmamaları tavsiyesinde bulunmaktadır.

Hadis, Hz. Peygamber’in bir mûcizesidir ki Şam, Yemen ve Irak’ın fethedileceğini ve halkın Medîne’yi bırakıp oralara gideceklerini haber vermiş, zikredilen memleketler hadiste bildirildiği tertip üzere fethedilmiş, halk da Medine’den ayrılıp oralara göç etmişlerdir. Fakat yorumculara göre insanlar Medine’de yaşamının fazîletini bilmiş olsalar bunu yapmazlardı. Çünkü Medîne Hz. Peygamber’in haremî, vahyin mahallî ve bereketlerin bol olduğu bir yerdir. Dünyanın üç mescidinden biri olan Mescid-i Nebevî oradadır. Medine’de yaşayanlar bu sevabı başka yerde bulamazlar. Ticaret ve cihad gibi bir sebeple Medine’den çıkanlar bu hadîsin mânâsına dâhil değildir. Hadis, Medîne’yi beğenmeyerek terk edenler hakkındadır. Bu hadis Medîne’de yaşamının ve orada maişet sıkıntılarında katlanmanın fazîletine delildir.⁴⁰

Hz. Peygamber, ayrıca Hz. Ali ve Hz. Ebu Hureyre’den gelen “*Medine’yi, taşıdığı yüce hayra rağmen terk edecekler. Onu rızık arayanlar yani kuşlar ve kurtlar istila edecek. Oraya en son gelecek iki çoban bu maksatla Müzeyne’den çıkıp koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine’yi vahşi hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Seniyyetü’l-Vedâ’ya ulaştıkları vakit yüzüstü düşerek ölecekler*”⁴¹ hadisiyle Medine’nin içerisinde birçok hayrı barındırdığını da ifade etmektedir.

Kâdî İyâz’ın beyanına göre mucize olan bu hadisin haber verdiği hakikat daha o zaman vuku bulmuştur. Medine-i Münevvere, hilâfet merkezi olmuş, bu suretle herkes oraya can atmış ve dünyanın en mamur yerlerinden biri haline

³⁸ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, XII, 538, Akçağ Yayınları, t.y, İstanbul.

³⁹ Buhârî, *Fezâilü’l-Medine* 5 hadis no:1875; Müslim, Hac 90, hadis no: 496, (1388); Muvatta, el-Câmi’ 2, hadis no: 7, II, 887, 888.

⁴⁰ Nevevî, *Şerhi Sahihî’l-Müslim*, IX, s. 159.

⁴¹ Buhârî, *Fezâilü’l-Medine* 5 hadis no:1874, Müslim, Hac 91, 498 (1389); Muvatta, Câmi’ 2, hadis no: 8, II, 888.

gelmiştir. Sonra hilâfet Şam'a, daha sonra Irak'a taşınınca Medîne'yi bedeviler istilâ etmiş, fitnelerle şehir harap olmuştur. Neticede orada vahşî hayvanlarla yırtıcı kuşlar gezinmiştir. Bazı tarihçiler fitneler dolayısıyla Medine'nin boşaltıldığını ve mahsulâtının kurtlara kuşlara kaldığını kaydetmektedir. Sonra halk yine Medine'ye dönmüştür. Medine'nin boş kaldığı bu dönemde Mescid-i Nebevî'de köpeklerin dolaştığı rivayet edilir. Kâdî İyâz, bütün bu hadiselerin birinci asırda olup bittiğini, dolayısıyla bu haberin, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olduğunu ifade etmektedir.⁴²

Nevevî'ye göre ise Medine'nin terk edilmesi âhir zamanda kıyamete yakın vuku bulacaktır. Ona göre bu hadis Medine'nin kıyamete kadar mesken olarak kalacağına delildir.⁴³

Hız. Peygamber, çeşitli hadislerde en son harap olacak şehrin Medine olduğunu⁴⁴ haber vermiş, İman'ın Medine'ye çekileceğini⁴⁵ bildirerek Medine'nin fazîlet ve kutsiyetini ortaya koymuştur. Hız. Amr b. Avf'dan gelen bir hadiste “Gerçekte din bürünüp dürülerek süratle Hicaz'a (Mekke ve Medîne) sığınacaktır; tehlikeye maruz kalan yılanın süratle deliğine sığındığı gibi; andolsun din süratle Hicaz'a (Mekke ve Medîne) tutunacaktır; dağ keçisinin dağın zirvesine süratle sığınup gizlendiği gibi. Gerçekte din, beğenilip parmakla gösterilen ğarib olarak peydâ oldu. Gerçekte peydâ ve neş'et olunması haline dönecektir. İş böyle olunca mutluluk o ğarıblere olsun ki,

⁴² Kâdî İyâz, Ebu'l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsûbî, (544/1149), *Şerhu Sahihi Müslim li-Kâdî İyaz/İkmalü'l-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim*, IV, 507, I. Baskı, tahkik: Yahyâ İsmail, Dâru'l-Vefa, 1419/1998, y.y; Bâcî, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî, *el-Münteka*, VII, 191, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, III. Baskı, 1403/1983, Beyrut.

⁴³ Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim*, IX, 160.

⁴⁴ Tirmizî, Menâkıb, 68, hadis no: 3919. Tirmizî, hadise hasen garib demektedir.

⁴⁵ “İman tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi Medine'ye çekilecek.” Buhârî, Fezâilü'l-Medine 6, hadis no:1876; Müslim, İman 65, hadis no: 233 (147); İbn Mâce, Menâsik 104, hadis no: 3111, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 286-422; İbn Hıbban, *Sahih*, IX, 46 hadis no: 3727-3728; Bezzar, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basrî, (292/905), *el-Bahrü'z-Zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)*, hadis no: 1182, tahkik: Mahfuz er-Rahman Zeynullah, 1409/1988, Beyrut. Konuyla ilgili bir başka rivayet de şu şekildedir: “İslam garip/ azınlık olarak başladı ve başladığı gibi garip olarak (ilk çıktığı topraklara) geri dönecek, o gariplere ne mutlu!” Denildi ki: ‘Ey Allah'ın Rasulü! Bu garipler kimlerdir?’ “Onlar, insanlar bozulduğu zaman islah etmeye çalışanlardır. Neşsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki (bu dönemde) selin aktığı gibi İslam süratle Medine'ye akacak, dönecek, Neşsimin gücünü elinde tutan Allah'a yemin ederim ki tıpkı bir yılanın yuvasında sıkıştığı gibi, İslam da şu iki mescid arasına hapsolacak, sıkışıp kalacaktır.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 74.

insanların benden sonra sünnetimden ifsad ettikleri hükümleri, itikad, ibadet ve fiilî tâatle ıslah ederler”⁴⁶ buyrulmaktadır.

Aynı konuda Hz. Ebu Hureyre'den gelen hadiste “*Muhakkak iman, yılanın deliğine çekildiği gibi Medine'ye çekilecektir*”⁴⁷ buyrulmakta, İbn Ömer (ra)'den gelen rivayette ise “*İslâm garib başladı ve (günün birinde) tekrar başladığı gibi garib olacak, yılanın deliğine çekildiği gibi iki mescidin arasına çekilecektir*”⁴⁸ buyrulmaktadır.

Benzer rivayetler Hz. Abdullah b. Vehb'den⁴⁹ ve zayıf senedlerle Hz. Abdurrahman b. Senne'den,⁵⁰ Hz. Aişe'den de⁵¹ gelmiştir.

Aliyyü'l-Kârî, bu konudaki hadisleri şöyle yorumlamaktadır: “*İman ehli, imanlarını orada korumak için Medine'ye imanlarıyla iltica ederler. Çünkü Hicaz, imanın asli vatanıdır; orada zuhur etmiş, orada kuvvetlenmiştir. Bu hadis kıyamete yakın İslam'ın zayıflayacağını bildirmektedir.*”⁵²

“*İman tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi Medine'ye çekilecek*” hadisiyle alakalı olarak aynı zamanda şu açıklamalar da yapılmaktadır: “*Yılan kendi maişetini temin için nasıl yuvasından çıkıp dışarıya yayılır ve bir şey onu korkuttuğu zaman yuvasına dönerse, bunun gibi, imân da Medîne-i Münevvere'den etrafa yayılmış ve bununla beraber her mü'min Hz. Peygamber'e olan muhabbet ve aşkıandan dolayı gönlü dâima Medîne-i Münevvere'ye bağlanmıştır ve oraya dönmeyi ister.*” Bu durum asr-ı saâdetten bu güne kadar devam ettiği gibi bundan sonra da devam edecektir. Çünkü Hz. Peygamber, hayatta iken mü'minler O'ndan feyiz ve ilim almak için Medine'de toplanmış, O'ndan sonra sahâbe, tabiin ve bunları görenlerin devirlerinde de müslümanlar onlardan bilgi almak ve izlerini tâkib etmek için yine Medîne

⁴⁶ Tirmizî, İman 13, (2630), Tirmizî hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir. Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XVII, 16, hadis no: 11.

⁴⁷ Buhârî, Fedâilü'l-Medîne 6, hadis no: 1876; Müslim, İman 65, hadis no: 233 (147), İbn Mâce, Menasik 104, hadis no: 3111; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 46, hadis no: 3728.

⁴⁸ Müslim, İman 65, hadis no: (146)

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 184, Ebu Ya'la, *Müsned*, II, 99, hadis no: 756. Heysemî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'la'nın ricallerinin sahih olduğunu söylemektedir. Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid* VII, 277.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 73. Heysemî, senedde bulunan İshak b. Abdullah b. Ebî Fevre'nin terk edildiğini söylemektedir. Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, VII, 278.

⁵¹ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, (327/938), *İlelü'l-Hadis*, I, 299, Dârü'l-Ma'rife, 1405/1984, Beyrut.

⁵² Aliyyü'l-Kârî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, (1014/1606), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkati'l-Mesâbih*, I, 476, Dârü'l-Fikr, 1412/1992, Beyrut.

yolunu tutmuşlardır. Bu devirlerden sonra da müslümanlar Hz. Peygamber'in Ravza'sını ziyaret etmek, Mescid-i Nebevî'de namaz kılmak, gerek O'ndan kalma ve gerekse sahâbîlerden kalma eserleri müşâhede etmek için Medîne-i Münevvere yoluna koyulmaktadır.⁵³

Dâvûdî, hadiste bahsi geçen bu durumun Asr-ı Saadet, sahâbîler ile tabiînler ve onları görenlerin devrine mahsus olduğunu söylemektedir. Kurtubî, bu hadîsin, Medine halkının mezhebinin sıhhatına, onların bid'atlardan uzak olduklarına ve uygulamalarının delil olduğuna delâlet ettiğini bildirmekle birlikte İmam Mâlik'in de bu belde'nin tatbikatını delil saydığını hatırlatmaktadır. İbn Hacer, Kurtubî'nin söylediği bu hususun Hz. Peygamber ile râşid halifeler devrine mahsus olduğunu aktarmakta, Sahâbenin diğer memleketlere dağıldıktan ve fitneler meydana çıktıktan sonra özellikle hicrî II. yüzyılın sonları ve bunu tâkib eden dönemlerde görüldüğü gibi durumun böyle olmadığını zikretmektedir.⁵⁴

Buhârî şarihlerinden İbn Hacer ve Aynî, gerçek mü'minden başkasının Medîne'ye sığınmayacağını, Mü'minin kalbindeki imanı ve Hz. Peygamber'e olan sevgisinin, kişiyi Medîne'ye ve Mescid-i Nebevî'de namaz kılmaya sevk ettiğini bildirmektedir. Böylelikle sanki önceden imanın Medîne'den çıktığı gibi Medîne'ye dönmüş olacağını ve yine sahabe ve tabiîn'in Medîne'den yeryüzüne dağılıp İslâm'ı tebliğ ettikleri şekilde yılanın süratle deliğine sığındığı gibi müminlerin tekrar Medîne'ye döneceklerini söylemektedirler.⁵⁵

2.1. Medine'de İkamet Hakkında Görüşler

Hz. Peygamber, Medine'de ikameti haber verirken bir taraftan da orada hayırlıların kalacağını, demirci körüğünün pislîği attığı gibi Medine'nin de şerli insanları dışarı atacağını haber vermektedir.⁵⁶ Hz. Ebu Hureyre'den gelen rivayette Hz. Peygamber, "*Ben bir beldeye (hicret edip konaklamakla) emr olundum ki, o belde, diğer birçok yerleşim birimini ele geçirecek. O beldeye Yesrib diyorlar. Hâlbuki o el-Medîne'dir (tam ve kâmil bir medeniyet*

⁵³ Canan, *Hadis Ansiklopedisi Küttüb-i Sitte*, XIV, 550.

⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 81.

⁵⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 81; Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî, (855/1451), *Umdetü'l-Kâri Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, V, 148, Dâru't-Tabâati'l-Âmire, t.y. y.y.

⁵⁶ Müslim, Hac 88, hadis no: 487 (1381).

merkezidir). O, şerli insanları, demirci körüğünün demirin kirini giderdiği gibi, sürüp dışarıya atar”⁵⁷ buyurmuştur.

Şarihler göre hadiste kinaye söz konusudur. Medinelilerin diğer beldelere üstünlüğü kastedilmiştir. Nevevî’ye göre hadiste geçen “Yeme”den kasıt Medine’nin İslam ordularının merkezi olması, diğer şehirlerin oradan fethedilmesi veya Medinelilerin fethettikleri yerlerin ganimetlerini almaları ve yemeleridir. İmam Mâlik, rivayetin anlamının Medinelilerin başka beldeleri fethetmek anlamına geldiğini söylemiştir.⁵⁸ Mühelleb (83/702) bu hadisin Medine’nin fazîletinin Mekke’den daha üstün olduğunu söyleyenlerin delili olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹

Nevevî, hadislerde, Medine’de yaşamanın ve oranın sıkıntısına, maişet darlığına katlanmanın fazîletine açık delâletler bulunduğunu, bu fazîletin kıyamet gününe kadar devam edeceğini söylemektedir.

Ulemâ Mekke ile Medîne’de mücavir kalmanın caiz olup olmadığına ihtilâf etmiş, Ebû Hanîfe ve bir grup Mekke’de mücavir kalmanın mekruh olduğunu; Ahmed b. Hanbel ile bir grup ise Mekruh olmayıp bilakis müstehab olduğuna hükmetmiştir.⁶⁰ Bunu mekruh görenler bıkmaya, alışkanlık dolayısıyla hürmetsizlik gösterme ve günaha girme gibi birtakım sebeplerden dolayı mekruh saymışlardır. Çünkü orada işlenen günah başka yerlerde işlenen günaha göre daha çirkindir. Nitekim orada işlenen günahın sevabı da başka yerlerde işlenen günahın sevabından daha çoktur. Mekke’de mücâvir kalmanın müstehab olduğunu söyleyenler ise orada yapılan ibâdetlere, kılınan namazlara ve işlenen hayırlara kat kat sevâb verilmesini delil göstermektedirler. Kabul edilen görüşe göre Mekke ile Medine’nin her ikisinde mücavir kalmak müstehaptır. Ancak orada günah işleme ihtimâli fazla ise mücavir kalmak doğru değildir. Ümmetin halef ve selefinden birçok imam her ikisinde de mücavir kalmışlardır. Mücavir kimsenin haram olan şeylerden ve bunların sebeplerinden sakınmaya ve o mekânların fazîlet ve kutsiyetine özen göstermeleri gerekmektedir.⁶¹

⁵⁷ Buhârî, *Fedailü'l-Medine*, 2 hadis no:1871; İmam Mâlik, *Muvatta*, Câmî’, 2, hadis no: 4, II, 886; Müslim, Hac 88, hadis no: 488 (1382); Cenedî, *Fedâilu'l-Medine*, s. 25, hadis no:19.

⁵⁸ Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VII, 175.

⁵⁹ Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VII, 176.

⁶⁰ İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, (728/1328), *Mes'eleü fi'l-Murâbatü bi's-Suğûri Efdalü Emi'l-Mücâvere bi Mekketü Şerrefehü Allahu Teâlâ*, s. 21, tahkik ve ta'lik: Ebû Muhammed Eşref b. Abdül-Maksud, Mektebetü Edvâi's-Selef, 1422/2002, Riyad.

⁶¹ Nevevî, *Şerhu Sahihü'l-Müslim*, IX, s. 159, Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, XII, 538.

3. Medine’de Sıkıntı ve Meşakkate Sabır Gösterme ve Orada Ölmenin Fazileti

Hız. Peygamber, birçok hadisinde Medine’de ikameti teşvik etmekte, ikamet esnasında başa gelebilecek çeşitli sıkıntı ve meşakkatlere sabır gösterilmesini istemektedir. Konu hakkında Hız. Ebu Hureyre’den gelen “*Medine’nin sıkıntı ve meşakkatlerine ümmetinden sabır gösteren herkese, kıyamet günü şefaataçi ve (hayır ameline) şahid olacağım*”⁶² hadisinde de ifade edildiği üzere sabır gösterenlere de şefaata edeceğini müjdelemektedir.

Hız. Peygamber’in yukarıdaki rivayette de geçtiği üzere Medine’nin sıkıntı ve meşakkatine sabır gösterenler için şefaataçi olacağı meselesi şöyle yorumlanmaktadır: Bu şefaata, Resûlüllah’ın kıyamette bütün âlemlere ve günahkârlara yapacağı şefaata ve şahadetten başka bir hususiyet arz etmektedir. Hız. Peygamber, Uhud şehitleri hakkında da: “*Ben bunlara şahit olacağım*” buyurmuştur. Dolayısıyla bu gibi tahsisler o zevat için derece ve mertebe ziyâdeliği ifâde etmektedir. Medinelilerin bu şefaata ile imtiyazı, ya derecelerini yükseltmek ya da hesaplarını hafifletmek veya kıyamet gününde Allah’ın arşının gölgesinde sığındırmak, minberler üzerinde neşretmek, Cennet’e acele kavuşturmak gibi çeşitli kerametlerle onlara ikramda bulunmaktadır.⁶³

Hız. Peygamber, Medine’de ikameti ve orada ölmeyi teşvik etmiş, hatta İbn Ka’b el-Kurezi’den gelen rivayette “*Kim bizim şu kabristanımıza defnedilirse, biz ona şefaataçi oluruz veya onun için şehadette bulunuruz*”⁶⁴ buyurmuştur. Semhûdi, İbn Şebe ve İbn Zebâle’nin bu hadisi tahrir ettiklerini ve

⁶² Müslim, Hac 86, hadis no: 484, (1378); Tirmizî, Menâkıb, 68, 3924; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 113-119-133; II, 287-288-343-397; III, 29-58-69; Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu’l-Kebîr*, VIII, 335, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1360/1941, Beyrut; Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna el-Mevsilî, (307/919), *Müsnedü Ebî Ya’lâ el-Mevsilî*, X, 166 hadis no: 5789-5790, tahkik: Hüseyin Selim Esed, I. Baskı, Dâru’l-Me’mun li’t-Türas, 1407/1987, Beyrut; Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam es-San’ânî, (211/827), *el-Musannef*, IX, 266, hadis no: 17163, tahkik: Habibü’r-Rahman A’zamî, el-Mektebetü’l-İslâmî, 1403/1982, Beyrut; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, IV, 183, hadis no: 3985. Heysemî, Taberânî’nin senedindeki ricallerin sika olduğunu söylemektedir. Heysemî, *Mecmâu’z-Zevâid*, III, 300. Münzirî’de Taberânî’nin isnâdının ceyyid, ricallerinin ise sika olduğunu zikretmektedir. Münzirî, *Terğîb ve’t-Terhîb*, II, 223.

⁶³ Şâmî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali, *Sübülü’l-Hüdâ ve’r-Reşad fi Sireti Hayri’l-İbâd*, III, 308-309, tahkik ve ta’lik: Adil Ahmed Abdü’l-Mevcud, Ali Muhammed Muavviz, I. Baskı, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424/1993, Beyrut.

⁶⁴ İbn Şebe, *Kitâbü Târîhu’l-Medîneti’l-Münevverati*, I, 97.

hadisin mürsel olduğunu söylemektedir.⁶⁵ Fakat İbn Ömer (ra)'den gelen bu rivayet “*Medine’de ölmeye muktedir olan orada ölsün. Zira ben, orada ölene şefaata ederim*”⁶⁶ hadisi ile kuvvet kazanmıştır. Görüldüğü gibi her iki hadiste Medine’de ölmek açıkça tavsiye edilmektedir.⁶⁷ Ayrıca bu hadislerde orada vefat edenlere ikram olarak Hz. Peygamber bütün ümmetine yapacağı umumi şefaatten ayrı olarak hususi bir şefaatte bulunacağını bildirmiştir.⁶⁸

Tahânevî’ye göre bu iki hadis, Medine şehrinde yaşayan veya Medine dışında herhangi bir şehirde ikamet edip de Medine’de vefat eden her müslümanı kapsamaktadır. Şayet Bakî’ mezarlığına defnedilmenin fazileti sadece Medine’de oturanlara has olsaydı Hz. Peygamber bütün Müslümanları buna teşvik etmezdi. Çeşitli hadislerde Baki mezarlığına defnedilme kaydı olmaksızın hesap ve sorguya çekilmeden birçok müslümanın cennete gireceği bildirilmiştir. Fakat Ümmü Kays b. Mihsan’dan rivayete göre Hz. Peygamber (cennetül bakiyi göstererek) “*Bu kabri görüyor musunuz. Allah kıyamet günü yetmiş bin kişiyi dolunay gecesi ay suretinde hesapsız bir şekilde cennete girecek oldukları halde haşreder*”⁶⁹ buyurmuştur. Senedde bulunan Asım b. Sa’d b. Ziyad’dan dolayı bazıları bu hadisi zayıf görmüş olsa bile İbn Hacer’in

⁶⁵ Semhûdî, *Vefâ’ü’l-Vefâ bi Ahbâri Dâri’l-Mustafa*, III, 81.

⁶⁶ Tirmizî, Menâkıb 68, hadis no: 3917. Tirmizî, bu konuda Sübeya binti el-Haris’den de hadis geldiğini söyleyerek konumuz hadisinin hasen garip olduğunu söylemektedir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 74; Begavî, Ebû Muhammed Muhyi’s-Sünne Hüseyin b. Mesud, *Şerhü’s-Sünne*, VII, 324, hadis no: 2020, tahkik, ta’lik ve tahric: Şuayb el-Arnaut, Muhammed Züheyr eş-Şaviş, el-Mektebü’l-İslâmî, II, baskı, 1403/1983, Beyrut; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 57-58, hadis no: 3741-3742; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, XXIV, 294, hadis no: 747, XXIV, 331, hadis no: 824; Nesaî, *Sünenü’l-Kübrâ*, II, 488, hadis no: 5285; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali , (458/1066), *Şuabü’l-İman*, III, 498, hadis no: 4184, I. Baskı, tahkik ve tahric: Abdülali Abdülhamîd Hâsir, Mektebetü’r-Reşîd, 1423/2003, Riyad; Heysemî, *Mecmâu-z-Zevâid*, III, 336.

⁶⁷ Bu ve benzeri rivayetlerin Hz. Abdullah b. Zübeyr yönetimindeki Mekke ve Medine halkına karşı Şam merkezli Emevî yönetiminin boykotu sebebiyle buralardan göç neticesinde merkezi yönetime karşı bir zâfiyetin doğmasının engellenmesine matuf söylemler olduğuna dair yorumlar için bkz: Ünal, İsmail Hakkı, “Şehirlerin Faziletiyle İlgili Uydurma Hadisler ve ‘Hayru’l-Buldân’ Risâlesi”, s. 70-72, AÜİFD, C. XLI, S. I, 2000, Ankara.

⁶⁸ Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, XIV, 542.

⁶⁹ Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Dâvûd b. Carud Fârisî, (204/819), *Müsnedü Ebî Davud et-Tayâlisî*, II, 286, hadis no: 1740, tahkik: Muhammed Hasan, Muhammed Hasan İsmail, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, I. Baskı, 1425/2004, Beyrut; Tabarânî, *Mu’cemü’l-Kebir*, XXV, 181, hadis no: 445.

Buharî şerhinde sukut ederek hadisi zikretmesi onun bu hadisi hasen veya sahih olarak⁷⁰ gördüğüne delildir.⁷¹

Bu hadisle hesaba çekilmeden yetmişbin kişinin cennete gireceği şeklindeki hususiyetin Medine’de vefat eden ve Bakî’ mezarlığına gömülen kişilere aid olduğu teyid edilmektedir.⁷²

Hadiste Hz. Peygamber’in “*Medine’de ölmeye muktedir olan orada ölsün*” ifadesini Tîbî, şu şekilde yorumlamaktadır: “*Mü’min kişiye Medine’de ölmek emri verilmiştir. Hâlbuki ölmek mü’minin elinde olmayıp, Allah’ın takdirine bağlıdır. Mü’min’in gücü dışında kalan bu emirden maksad, ölünceye kadar orada ikâmet etmektir. Bu itibarla hadis, Medine-i Münevvere’de ikâmet etmeyi teşvik mahiyetindedir.*”⁷³

Yahya b. Said’den gelen bir rivayette ifade edildiğine göre, Hz. Peygamber Medine’de otururken yanında bir mezar kazılıyordu. Adamın biri bu kabre bakarak, “*Mü’min için ne fena bir yer!*” deyince Hz. Peygamber, “*İyi söylemedin!*” buyurdu. Adam, “*Mezarı kasdetmedim ya Resûlallah! Allah yolunda şehit olmanın burada yatmaktan daha iyi olacağını kasdetmiştim*” demesi üzerine Hz. Peygamber, üç defa, “*Allah yolunda şehitliğin benzeri yoktur. Yeryüzünde kabrimin olmasını en çok istediğim başka bir yer yoktur*” buyurarak Medine’yi övdü.⁷⁴ İbn Abdilber, bu hadisi, müsned olarak bilmediğini, İmam Mâlik ve başkalarından, bu manada rivayetler geldiğini⁷⁵ söylemektedir.

⁷⁰ Tahânevî, Hafız İbn Hacer’in Fethu’l-Bârî’de zikretmesi ve hakkında sükût etmesinin onun nezdinde sahih veya hasen olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Hâfız İbn Hacer’in Telhîsu’l-Habîr’inde zikredilen hadislerdeki sükûtu da onların sahih veya hasen olmasına delildir. Nitekim Şevkânî, Hâfız İbn Hacer’in Fethu’l-Bârî’deki sükûtuyla ihticâc ettiği gibi bazen da Telhîsu’l-Habîr’indeki sükûtuyla delil getirmektedir. Bkz: Tahânevî, Zafer Ahmet el-Osman ve Eşref Ali, (1310/1394-1280/1362), *İ’lâü’s-Sünen*, I, 55, İdâretü’l-Kur’ân ve’l-Ulûmi’l-İslâmiyye, t.y, Pakistan.

⁷¹ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî XI, 359.

⁷² Tahânevî, *İlâü’s-Sünen*, XIII, 224.

⁷³ Tıybî, Şerâfeddin Hüseyin b. Muhammed b. Abdullah, *el-Kâşif an Hakâiki’s-Sünen (Şerhu Mişkâti’l-Mesâbih)*, V, 382, tahkik: Abdu’l-Ğaffâr Muhibbullah, İdâretü’l-Kur’âni’l-Ulûmi’l-İslâmiyyeti, I. Baskı, 1413/1992, Pakistan; Aliyyü’l-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtiḥ*, V, 629-630.

⁷⁴ Malik, *Muvatta*, Cihad, II, 462

⁷⁵ Zürkânî, *Şerhu Muvatta*, III, 330.

Nevevî ölümün kutsal bir beldede olması için dua etmenin müstehab olduğunu söyleyerek buna delil olarak da Hz. Ömer'in "Ya Rabbi ölümümü *Rasûlullah'ın şehrinde eyle*"⁷⁶ diyerek dua etmesini göstermiştir.⁷⁷

Dehlevî'de Medine'de ikamet etmenin kişinin kendi nefesine karşı mücadelesinde galip gelmesine ve İslâmi hassasiyetlerinin güçlendirilmesine vesile olmak üzere iki büyük faydası olduğunu, Medine'yi imar etmek ve orada yaşamanın, dinin nişan ve alametlerinin yüceltilmesi manasına geleceğini, bunun, dinin güçlendirilmesine yönelik bir fayda olduğunu söylemektedir. Aynı şekilde Medine'ye gitmenin, İslâm'ın oluşum dönemlerindeki olayların geçtiği yerleri görmek, Mescid-i Nebevî'ye girmek, Rasûlullah'ın ve ashabının yaşadıkları hayatı hatırlatmayı ve onların hatıralarının yâd edilmesini sağlayacağını ve bunun bizzat mükellefin kendisine yönelik bir fayda olduğunu söylemektedir.⁷⁸

Rivayetlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, çok sevdiği Medine'nin sıkıntısına katlanıp sabır gösterilmesini istemekte, sabredildiği takdirde buranın yaşanacak ve ölünecek bir belde olduğunu ifade etmektedir. Nitekim muhacirler de Medine'ye hicret ettikleri vakit havasına alışamayıp sıkıntı çekmiş, fakat sabrederek şehre yaşanılır bir cennet havasını katmışlardır. Burada ölenlere şefaatin vaat edilmesi dolayısıyla Müslümanlar son nefeslerini orda vermeyi arzu etmekte, günümüze kadar birçok insan Medine'ye gidip mücavir kalmış ve kalmaktadır.⁷⁹

⁷⁶ Buhâri, Fedâilü'l-Medîne, 12, hadis no: 1890; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nûri, (676/1277), *el-Ezkârü'n-Neveviyye (Hilyetü'l-Ebrar ve Şiâru'l-Ahyâr fi Telhîsi'd-Deavât ve'l-Ezkari'l-Müstecebe fi'l-Leyli ve'n-Nehâr)*, s. 240, hadis no: 368, tahkik: Muhyiddin Mîstu, III. Baskı, Mektebetü Dari't-Türâs, 1412/1991, Medine.

⁷⁷ Nevevî, *Ezkar*, s. 240.

⁷⁸ Şah Velîyyullah, Ebu Abdilaziz Kutbüddin Ahmed b. Abdirrahim b. Vecihiddin Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, II, 66, Dâru'l-Ma'rife, t.y, Beyrut.

⁷⁹ Medine'de ölme, ikamet ve meşakkate sabretmeyle ilgili varid olan rivayetlerin farklı lafız ve tariklerinin Tahrici: **H. Ebu Hureyre tarikini Müslim ve İbn Hibban, Sahih'lerinde; Tirmizî, Sünen'inde; Ahmed b. Hanbel, Ebu Ya'la ve Humeydî, Müsned'lerinde; Beğavî, Şerhu's-Sünne'de tahrîç etmiştir:** Bkz: Müslim, Hac 86, hadis no: 484, hadis no: 1378; Tirmizî, Menâkıb 68, hadis no: 3924; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 287-288-343-397; Ebu Ya'la, *Müsned*, XI, 372 hadis no: 6487, İbn Hibban, *Sahih*, IX, 56, hadis no: 3740; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 324 hadis no: 2019; Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr b. İsa, *el-Müsned*, II, 492, hadis no: 1167, tahkik, Ta'lik: Habiburrahman A'zami, I. Baskı, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1409/1988, Beyrut; **H. Abdullah b. Müslim'den gelen tarihi Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde; Nesaî, Sünenü'l-Kübra'da; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr'de tahrîç etmiştir:** Bkz: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 369-370, Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 141, hadis no: 373. Hadisin senedi zayıf olsa bile birçok sahabiden benzer lafızlarla şahidleri

geldiğinden dolayı hadis hasen derecesinden düşmemektedir. Bkz: Said er-Rufâî, Salih b. Hamid, *el-Ehâdisü'l-Vâride fî Fezâilî'l-Medîne*, s. 211, Dâru'l-Hudayrî, t.y, y.y; **H. Ömer'den gelen rivayeti Bezzar, Müsned'inde tahrir etmektedir:** Bkz: Bezzar, *Müsned*, I, 240, hadis no: 127. Hadisin bir bölümünü İbn Mâce Sünen'inde de rivayet etmiştir. Bkz: İbn Mâce, Et'ime 2, hadis no: 3255. Hadisin senesinde bulunan Amr b. Dinan el-Kahraman'dan dolayı bazıları hadisi zayıf görse bile (Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî alâ Süneni İbn Mâce*, IV, 7.) Münzirî, Bezzar'ın tahrir ettiği hadisin isnadını ceyyid, (Münzirî, *Terğib ve't-Terhib*, II, 222.) Heysemî ise bir kısmını İbn Mâce'ninde tahrir ettiği bu hadisi Bezzar'ın tahrir ettiğini ve hadisin senedinin sahihin ricali olduğunu söylemektedir. (Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, III, 305.); **H. Urve bin Zübeyr'den gelen tarihi Abdurrezzak Musannef'inde tahrir etmiştir:** bkz: Abdurrezzak, *Musannef*, IX, 266, hadis no: 17163. Hadis mürseldir fakat senedi sahihtir. (Rufâî, *Ehâdisü'l-Vârida fî Fezâilî'l-Medîne*, s. 213.); **H. Abdullah bin Ömer'den gelen tarihi Müslim, Sahih'inde; Tirmizî, Sünen'inde; İmam Mâlik, Muvatta'da; Ahmed b. Hanbel ve Ebu Ya'la, Müsned'inde tahrir etmiştir:** Bkz: Müslim, Hac 86, hadis no: 481, 482, (1377); Tirmizî, 68, hadis no: 3918; İmam Mâlik, Muvatta, Cami' 2, hadis no: 3, II, 885-886; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 113-119-133; Ebu Ya'la, *Müsned*, X, 166, hadis no: 5790. Tirmizî hadisin hasen sahih olduğunu söylemektedir; **H. Sa'd b. Ebu Vakkas'tan gelen tarihi Müslim, Sahih'inde; Ebu Ya'la, Müsned'inde; Tahâvî, Şerhu Meânil'l-Âsâr'da tahrir etmiştir:** Bkz: Müslim, Hac 85, hadis no: 459 (1363); Ebu Ya'la, *Müsned*, II, 58, hadis no: 699, Tahâvî, *Şerhu Meânil'l-Âsâr*, IV, 191; **H. Ebu Said el-Mühri'den gelen tarihi Müslim, Sahih'inde tahrir etmiştir:** Bkz: Müslim, Hac 86, hadis no: 477 (1374); **H. Abdullah b. Müslim'den gelen tarihi Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr'de tahrir etmiştir:** Bkz: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 369-370, Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 141 hadis no: 373; **H. İbn Ömer'den gelen tarihi Tirmizî ve İbn Mâce Sünen'inde; Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde; Beğavî, Şerhu's-Sünne'de; İbn Hibban, Sahih'inde tahrir etmiştir:** Bkz: Tirmizî, Menâkıb, 68, hadis no: 3917; İbn Mâce, Menasik 104, hadis no: 3112; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 74; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII, 324, hadis no: 2020, İbn Hibban, *Sahih*, IX, 57, hadis no: 3741; **H. Sümeyye'den gelen tarihi İbn Hibban Sahih'inde; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr'de; Nesaî, Sünen'inde tahrir etmiştir:** bkz: İbn Hibban, *Sahih*, IX, 58, hadis no: 3742, Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 331, hadis no: 824, Nesaî, *Sünenü'l-Kübrâ*, II, 488, hadis no: 5285; **H. Sebia binti Haris'ten gelen tarihi Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr'de; Beyhakî, Şuabu'l-İmân'da tahrir etmiştir:** Bkz: Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 294, hadis no: 747, Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, III, 498, hadis no: 4184. Heysemî, hadisin senesinde bulunan Abdullah b. İkrime'nin haricinde senedin sahih olduğunu söylemektedir. (Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid*, III, 306.); **H. Enes b. Mâlik'ten gelen tarihi Beyhakî, Şuabu'l-İmân'da tahrir etmiştir:** Bkz: Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, hadis no: 4158; **H. Câbir b. Abdullah'tan gelen tarihi Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat ve Mu'cemü's-Sağîr'de; Beyhakî, Şuabu'l-İmân'da tahrir etmişlerdir. İbnü'l-Cevzî, bu hadisi Mevzuat'ta, zikrederek hadise mevzû demiştir.** Bkz: Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, VI, 412, hadis no: 5879, Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lehmî, *el-Mu'cemü's-Sağîr*, II, 22, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1982, Beyrut; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, hadis no: 4181; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, (597/1201), *Kitâbü'l-Mevzuat mine'l-Ehâdisi'l-Merfûat*, II, 600, hadis no: 1171, tahkik ve ta'lik: Nureddin Boyacılar, Mektebetü Edvâü's-Selef, 1418/1997, Riyad. Heysemî, Taberânî'nin senesinde İbn Hibban'ın sikalardan saydığı Musa bin Abdurrahman el-Mesruki ve yine İbn Hibban'ın sikalardan saydığı fakat Ahmed b. Hanbel

4. Medine'nin Bereketi, Orada İkamet ve Şehrin Sıkıntı ve Meşakkatine Sabır Göstermenin Faziletini İfade Eden Hadisler Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Medine'nin fazileti hakkında farklı başlıklar altında ele aldığımız şehrin bereketi, orada ikamet ve oranın sıkıntı ve meşakkatine sabır göstermenin faziletine yönelik incelemiş olduğumuz rivayetlerde bu faziletin devamlılığı hakkında ihtilaf edilmiştir. Medine'nin pislikleri atması, oradan çıkmamanın çıkmaktan daha hayırlı olması gibi hadisler ise bu kısımdandır. İbn Abdilber ve Kâdı İyâz gibi bazı âlimler bu tür hadislerin hükmünün sadece Hz. Peygamber'in zamanına has olduğunu söylemiştir.⁸⁰

Nitekim İbn Abdilber, “*Medine, körüğün demirin pasını attığı gibi insanları atar*” hadisinde geçen “insanları atar” sözünün her ne kadar umum gözükse de manasının hususi olduğunu söylemektedir. Çünkü ona göre Medine, Hz. Peygamber zamanında kendini onun sohbetine, yardımına ve bizatihi kendini ona feda eden insanların arasından imanı olmayan ve hayrı bilinmeyen kimselerden başkasını atmamıştır. Buna delil olarak da ahabın büyüklerinin Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam'ı öğretmek için Irak ve Şam gibi İslam beldelerine seyahat etmeleri, Humus, Dımeşk, Kûfe ve Basra gibi şehirlere yerleşmelerini göstermektedir.⁸¹

Kâdı İyâz'a göre de bu tür hadisler açıkça Hz. Peygamber'in zamanına hasır. Çünkü Hz. Peygamber zamanında imanı tam olanlardan başkası Medine'ye hareket etmeye güç yetirememiş, orada ikamet etmeye

---

ve diğerlerinin zayıf kabul ettiği Abdullah b. el-Müemmil'in bulunduğu ve hadisin isnadının hasen olduğunu söylemektedir. (Heysemî, *Mecmâuz-Zevâid*, II, 319.) Suyuti ve Şevkani'de İbnü'l-Cevzî'nin hadisi mevzû saymasına itiraz ederek hadisin çeşitli yollarla gelişinden ve diğer tariklerinden dolayı hasen olduğunu söylemektedir. (Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celeleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr , (911/1505), *el-Leali'l-Masnûa fi Ehâdîsi'l-Mevzûa*, II, 129, Dâru'l-Ma'rife, t.y, Beyrut; Şevkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, (1250/1834), *el-Fevaidü'l-Mecmua fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, s. 115, tahkik: Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî, Mektebetü's-Sünneti'l-Muhammed, 1380/1960, Kahire.

⁸⁰ Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VII, 176; Ahmed Naim, *Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, VI, 235-236, Başbakanlık Basımevi, 1981, Ankara.

⁸¹ İbn-i Abdilber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî en-Nemerî, *el-İstizkar*, XXVI, 25, hadis no: 38558, tahkik: Abdülmu'ti Emin Kal'acı, I. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, 1414, Kahire.

sabredememiş, dolayısıyla münafıklar ve Arapların cahilleri, Medine'nin şiddetine dayanamayarak buradaki sevaptan mahrum kalmışlardır.⁸²

Nevevî ise Kâdı İyâz'ın bu sözüne itiraz ederek zahir olduğu söylenen şeyin açık olmadığını ifade eder ve Hz. Peygamber'den “*Körük demirin pasını nasıl atarsa Medine'de kötülerini atmadan kıyamet kopmayacaktır*”⁸³ hadisini ve sahih hadislerde gelen Deccal'in Medine'ye giremeyeceği, kıyamete yakın Medine'nin üç sarsılışla sarsılacağı ve bu sarsılmayla beraber ondan her kâfir ve münafığın çıkacağı⁸⁴ hadislerini delil getirerek bu olayın deccal zamanına mahsus olmasının muhtemel olması gibi, olayın başka zamanlarda da vuku bulmasının ihtimal dâhilinde olduğunu ifade etmiştir.⁸⁵

İbn Hacer ise Nevevî ve Kâdı İyâz'ın görüşlerini naklettikten sonra hadisten muradın her iki zamanda da (Hz. Peygamber'in zamanında ve Deccal'in zamanında) bu olayın vuku bulmasının muhtemel olduğunu, fakat hadisin bu ikisi arasındaki zamana delaletinin olmadığını söylemektedir.⁸⁶

Hz. Peygamber zamanına gelince buna delâlet eden hadisler de gelmiştir. Hz. Câbir'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber'e bir bedevi gelerek biatımı kes demiştir.⁸⁷ Yani Müslüman olduğuna dair verdiği sözü kaldırıp vatanına dönmek istemiştir.⁸⁸ Hz. Peygamber zamanında Medinelî münafıkların da varlığı akla gelmektedir. Bunlar orada yaşamış ve orada ölmüş ve Medine kendilerini dışarı atmamıştır? Sorusuna ise cevaben şu söylenebilir: Medine, münafıkların asli yurtları idi. İslâmiyet sebebiyle başka yerlerden gelip hicret etmemiş, orada doğup orada büyümüşlerdir. Hadisten murad ise yerli olan halk olmayıp İslâmiyet namına oraya hicret edip sonradan kalplerine fesat bulaşanlardır.⁸⁹

Yine Hz. Peygamber, Urayne kabilesine deve çobanıyla beraber yola çıkmalarını emretmiş, onlar da yolda çobanı öldürerek deveye el koymuş, bunun

---

⁸² Kâdı İyâz, *İkmâlü'l-Mulim*, IV, 500. Geniş bilgi için bkz: Senûsî, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, *Mükemmelü İkmâlü'l-İkmâl*, (Übbî, İkmâlü İkmâlî'l-Mu'lim içerisinde), III, 470-471, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y, Beyrut.

⁸³ Müslim, Hac 88, hadis no: 487 (1381).

⁸⁴ Buhârî, *Fedâilü'l-Medine* 9, hadis no: 1881; Müslim, Fiten ve Eşrâtu's-Sâa 24, hadis no: 123 (2943).

⁸⁵ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, IX, 154.

⁸⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 88.

⁸⁷ Buhârî, Ahkâm, 45, hadis no: 7209; Tirmîzi, Menâkıb, 68 hadis no: 3920; Cenedî, *Fedâilü'l-Medîne*, s. 26, hadis no: 23-24.

⁸⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 96.

⁸⁹ Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VII, 178.

üzerine Hz. Peygamber, onların öldürölmelerini emretmiştir.⁹⁰ İbn Hacer, bu olayın hadiste geöen “*Medine şerlileri atar*” sözünü tasdik ettiğine delil olarak zikretmektedir.⁹¹

Yine Uhud savaşından kaöan münafıklar hakkında ashab, öldürölüp öldürölmemesi hakkında tartışmaya girdiklerinde Hz. Peygamber, “*Medine temizdir kirini atar*” demiştir.⁹² O dönem için bazı vakitlerde bazı kimseler için hüküm nasıl farklı oluyorsa Medine’nin sarsılacağı güne kadar da hüküm bu şekildedir. Bundan dolayı İmam Malik’in aktardığına göre Ömer b. Abdölaziz, Medine’den çıktığı vakit oraya dönerek ağlamış, kölesinin sorusu üzerine de “*Medine’nin kendisini attığı kimselerden olmaktan korkuyorum*” demiştir.⁹³ İmam Malik’in bu kıssayı zikretmesi hadislerin sadece Hz. Peygamber’in ve Deccal’in zamanına has olmadığını, umum anlamda olduğuna da işaret etmektedir.

Nitekim Medine’den çıkan sahabeler de Medine’den yüz çevirmek için değıl, bilakis, Medine’nin ve orada oturmanın faziletini kabul ettikleri halde cihad, fetih, tebliğ ve ilim gibi güzel maksatları amaçlayarak çıkmışlardır. Bu yüzden de hiçbir şekilde hiçbir âlim tarafından sahabe Medine’nin attığı kimselerden sayılmamış, bu yönde de herhangi bir görüş belirtilmemiştir.⁹⁴ Hz. Ebu Hureyre’den gelen “*Kim ki Medine’den orayı beğenmeyerek çıkarsa yerine Allah ondan daha hayırlısını getirir*”⁹⁵ hadisinin hükmü de böyledir.

İbn Abdilber, “*Bize göre bu hadisin hükmü Hz. Peygamber’in zamanıyla kayıtlıdır. O’nun vefatından sonra ise Medine’den çıkan sahabiler onlardan daha iyisiyle değıştirilmemişlerdir*”⁹⁶ demektedir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi sahabe oradan beğenmediğı için ayrılmamıştır.

5. Sonuç

Medine şehrinin fazileti, bereketi, orada ikametinin ve ölümünün yüceliğı, şehrin sıkıntı ve meşakkatine katlanmanın mükâfatına yönelik hadis musannefatında çokça rivayet bulunmaktadır. Konu hakkındaki rivayetlere

⁹⁰ Buhârî, Vudû’, 66, hadis no: 233; Müslim, Kasâme 2, hadis no: 9, 10 (1671).

⁹¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, I, 338.

⁹² Buhârî, Tefsir, 15, hadis no: 4589.

⁹³ İmam Mâlik, *Muvatta*, Câmî’, 2, hadis no: 9, II, 889.

⁹⁴ Said er-Rufâi, *Ehadîsü’l-Vâride fi Fezâili’l-Medine*, s. 31.

⁹⁵ Müslim, Hac 88, hadis no: 487 (1381).

⁹⁶ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, XXVI, 26, hadis no: 38562.

Hadisler Işığında Medine ve Orada İkametin Fazileti

baktığımızda sahih hadislerin yanında zayıf hadisler de yer almaktadır. Fakat zayıf hadislerin de birbirini desteklediği görülmektedir.

Rivayetler ışığında değerlendirdiğimizde Medine'nin bir bereketinin olduğu, orada yaşama ve/veya vefatın mükafâata vesile olduğu, sıkıntı ve zorluklarına karşı sabır göstermek gerektiği ve neticede bir faziletinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatta bu fazilet mahallî anlamda (Hz. Peygamber'in Kabr-i Şerî'inin olduğu kısım) Mekke şehrinde daha faziletli olduğu yönünde hükümlere de konu olduğunu görmekteyiz.

Konu hakkındaki bu rivayetler, Medine şehrinde ikamet etmek veya orada ölebilmek için mücavir olarak kalmak, tarih boyunca Müslümanların hedefi olmuştur. Hz. Peygamber'in Kabr-i Şerif'ini ziyaret etmenin O'nun şefatine nail olmaya vesile olması sebebiyle de gerek Hac ve Umre, gerekse değişik vesilelerle Müslümanların Kabr-i Şerif'i ziyaret etmesine ve Medine'nin manevi ikliminden istifade etmesi adına Medine'ye yolculuk yapmasını gerektirmiştir.

Çalışmamızda belirtmiş olduğumuz konu hakkındaki faziletlerin sadece Hz. Peygamber'in zamanına mahsus olmayıp bu konudaki hadislerin ortaya koyduğu gerçekler ve hükümlerin kıyamete kadar geçerli olduğunu ifade edilmektedir.⁹⁷

Konumuzla alakalı hadislerde yer alan Medine hakkında zikredilen bu olay ve hükümlerin, bu bağlamda yapılan yorum, şerh ve genel açıklamaları da kıyaslamak suretiyle rivayetlerde bildirilen fazilet, yücelik ve belli mükafatların kıyamete kadar ki bir süre içerisinde gerçekleşeceği görüşü daha isabetli gözükmektedir.

---

⁹⁷ Said er-Rufâî, *Ehâdisü'l-Vâride fî Fezâilî'l-Medine*, s. 32.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam es-San'ânî, (211/827), *el-Musannef*, tahkik: Habibü'r-Rahman A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1982, Beyrut.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî, (241/855), *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1405/1984, Beyrut.

Ahmed Naim, *Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Başbakanlık Basımevi, 1981, Ankara.

Aliyyü'l-Kârî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, (1014/1606), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkati'l-Mesâbih*, Dâru'l-Fikr, 1412/1992, Beyrut.

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî, (855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Dâru't-Tabâati'l-Âmire, t.y, y.y.

Bâcî, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî, *el-Münteka*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, III. Baskı, 1403/1983, Beyrut.

Begavî, Ebû Muhammed Muhyi's-Sünne Hüseyin b. Mesud, (516/1122), *Mesâbihü's-Sünne*, tahkik: Yusuf Abdurrahman Maraşlı, Muhammed Selim İbrâhim Semare, Cemâl Hamdi Zehebî, Dâru'l-Ma'rife, 1407/1987, Beyrut.

....., *Şerhü's-Sünne*, tahkik, ta'lik ve tahrîç: Şuayb el-Arnaut, Muhammed Züheyr eş-Şaviş, el-Mektebü'l-İslâmî, II, baskı, 1403/1983, Beyrut.

Belâzûrî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Dâvûd (279/892), *Fütuhü'l-Buldân*, Müessesetü'l-Mearif, 1407/1987, Beyrut.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali , (458/1066), *Şuabü'l-İman*, I. Baskı, tahkik ve tahrîç: Abdülali Abdülhamîd Hâsir, Mektebetü'r-Reşîd, 1423/2003, Riyad.

Bezzar, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basrî, (292/905), *el-Bahrü'z-Zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)*, tahkik: Mahfuz er-Rahman Zeynullah, 1409/1988, Beyrut.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (256/870), *Sahihi'l-Buhârî*, Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyeti, 1419/1998, Suudî Arabistan.

....., *et-Târîhu'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1360/1941, Beyrut.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yayınları, t.y, İstanbul.

Cenedi, Ebû Saîd el-Mufaddal b. Muhammed b. İbrâhim, *Fezâilü'l-Medîne*, tahkik: Muhammed Muti' el-Hafız, Dâru'l-Fikr, t.y, Dimeşk.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Yayınları, 1978, İstanbul.

Deylemî, Ebû Şüca Şiyreveyh b. Şehrâdâr, (509/1115), *el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb*, tahkik: Saîd b. Besyuni Zaglul, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1985, Beyrut.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna el-Mevsilî, (307/919), *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, tahkik: Hüseyin Selim Esed, I. Baskı, Dâru'l-Me'mun li't-Türas, 1407/1987, Beyrut.

Heysemî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman, (807/1405), *Mecmâü'z-Zevâid ve Menbâü'l-Fevâid*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 1402/1981, y.y.

Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr b. İsa, *el-Müsned*, tahkik, Ta'lik: Habiburrahman A'zami, I. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409/1988, Beyrut.

İbn-i Abdilber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî en-Nemerî, *el-İstizkar*, tahkik: Abdülmü'ti Emin Kal'acı, I. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, 1414, Kahire.

İbn Balaban, Ebu'l-Hasan Alaeddin Ali b. Balaban b. Abdullah, (739/1339), *Sahîhu İbn Hibban bi Tertîbi İbn Balaban*, *Sahih*, tahkik, tahric ve ta'lik, Şuayb Arnaut, II. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993, Beyrut.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, (327/938), *İlelü'l-Hadis*, Dâru'l-Ma'rife, 1405/1984, Beyrut.

İbn Hacer el-Heytemi, Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed, *ez-Zevâcir an İktirâfi'l-Kebâir*, Dâru'l-Ma'rife, t.y, Beyrut.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, (852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Mârifetü, t.y, Beyrut.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvîni, (273/887), *Sünenü İbn Mâce*, Dâru'l-Ma'rife, 1416/1995, Beyrut.

İbn-i Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî, *Kitâbü Tarihi'l-Medîneti'l-Münevverati*, tahkik: Fehim Muhammed Şeltut, Dâru'l-İsfahan, 1973, Cidde.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, (728/1328), *Mes'ebetü fi'l-Murâbitati bi's-Suğûri Efdalü Emi'l-Mücâvere bi Mekketi Şerrefehü Allahu Teâlâ*, tahkik ve ta'lik: Ebû Muhammed Eşref b. Abdü'l-Maksud, Mektebetu Edvâi's-Selef, 1422/2002, Riyad.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, (597/1201), *Kitâbü'l-Mevzûat mine'l-Ehâdisi'l-Merfûat*, tahkik ve ta'lik: Nureddin Boyacılar, Mektebetü Edvâu's-Selef, 1418/1997, Riyad.

Kâdı İyâz, Ebu'l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsûbî, (544/1149), *Şerhu Sahihi Müslim li-Kâdı İyaz/İkmalü'l-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim*, I. Baskı, tahkik: Yahyâ İsmail, Dâru'l-Vefa, 1419/1998, y.y.

Kallek, Cengiz, "Müd" maddesi, DİA, XXXI, 2006, İstanbul.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri, (179/795), *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, 1410/1989, İstanbul.

Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali, (1031/1622), *Feyzû'l-Kadîr Şerhi'l-Câmi's-Sagîr*, Dâru'l-Ma'rife, 1391/1971, Beyrut.

Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavî, (656/1258), *et-Terğib ve't-Terhîb*, ta'lik: Mustafa Muhammed Ammâra, Dâru'l-Fikr, t.y, Beyrut.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahihü Müslim*, tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1992, Beyrut.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, (303/915), *Sünenü'l-Kübrâ*, tahkik: Abdülgaflar Süleyman Bündârî, Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevî b. Hasan, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1991, Beyrut.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, (303/915), *Sünenü'n-Nesâî (Mücteba)*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y, Beyrut.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nûri, (676/1277), *el-Minhâc fî Şerhi Sahihü Müslim b. Haccac (Şerhu Sahihü Müslim)*, Dâru'l-Fikr, t.y, Beyrut.

.....*el-Ezkâru'n-Neveviyye (Hilyetü'l-Ebrar ve Şîaru'l-Ahyâr fî Telhîsi'd-Deavât ve'l-Ezkâri'l-Müstecebe fî'l-Leyli ve'n-Nehâr)*, tahkik: Muhyiddin Mestu, III. Baskı, Mektebetü Dari't-Türâs, 1412/1991, Medine.

Ragıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, (502/1108), *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, tah: Muhammed Seyyid Kilani, Dâru'l-Ma'rife, t.y, Beyrut.

Said er-Rufâî, Salih b. Hamid, *el-Ehâdisü'l-Vâride fî Fezâili'l-Medîne*, Dâru'l-Hudayrî, t.y, y.y.

Semhûdî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed, *Vefâ'ü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafa*, (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), 1374/1955, Beyrut.

Senûsî, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, *Mükemmelü İkmâli'l-İkmâl*, (Übbî, İkmâlü İkmâli'l-Mu'lim içerisinde), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y, Beyrut.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr , (911/1505), *Câmiu's-Sağîr*, (Feyzû'l-Kadir İçerisinde), Dârü'l-Ma'rife, 1391/1971, Beyrut.

....., *el-Leali'l-Masnûa fî Ehâdisi'l-Mevzûa*, Dâru'l-Ma'rife, t.y, Beyrut.

....., *el-Hucacü'l-Mübeyyinetü fî't-Tefdîli Beyne Mekketi ve'l-Medîneti*, tahkik: Abdullah Muhammed ed-Derviş, I. Baskı, Matbaatü'l-Yemame, 1405/1985, Beyrut.

Şah Veliyyullah, Ebu Abdilaziz Kutbüddin Ahmed b. Abdirrahim b. Vecihiddin Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, Dâru'l-Ma'rife, t.y, Beyrut.

Şâmî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşad fî Sîreti Hayri'l-İbâd*, tahkik ve ta'lik: Adil Ahmed Abdü'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavviz, I. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/1993, Beyrut.

Şevkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, (1250/1834), *el-Fevaidü'l-Mecmua fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, tahkik: Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî, Mektebetü's-Sünneti'l-Muhammed, 1380/1960, Kahire.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb el-Lehmî, (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, tahkik ve tahriç: Hamdi Abdü'l-Mecid es-Selefi, Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, t.y, Beyrut.

....., *Mu'cemü'l-Evsat*, VI, 287, hadis no: 5614, tahkik: Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân, Mektebetü'l-Maârif, 1415/1994, Riyad.

....., *el-Mu'cemü's-Sağîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1982, Beyrut.

Tahânevî, Zafer Ahmet el-Osman ve Eşref Ali, (1310/1394-1280/1362), *İ'lâü's-Sünen*, İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmî'l-İslâmiyye, t.y, Pakistan.

Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Dâvûd b. Carud Fârisî, (204/819), *Müsnedü Ebî Davud et-Tayâlisî*, tahkik: Muhammed Hasan, Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1425/2004, Beyrut.

Tıbî, Şerâfeddin Hüseyin b. Muhammed b. Abdullah, *el-Kâşif an Hakâiki's-Sünen (Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih)*, tahkik: Abdu'l-Ğaffâr

Muhibbullah, İdâretü'l-Kur'âni'l-Ulûmi'l-İslâmiyyeti, I. Baskı, 1413/1992, Pakistan.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, (279/892), *el-Câmiü's-Sahih/Sünenü't-Tirmizî*, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdu'l-Bâki, İbrahim Atve, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y, Beyrut.

Ünal, İsmail Hakkı, “Şehirlerin Faziletiyle İlgili Uydurma Hadisler ve ‘Hayru'l-Buldân’ Risâlesi”, AÜİFD, C. XLI, S. I, 2000, Ankara.

Yıldırım Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, 2002, İstanbul.

Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf, *Şerhu Muvatta el-İmam Mâlik (Ebhecü'l-Mesâlik fî Şerhi Muvatta İmam Mâlik)*, Matbûatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1961/1381, Kahire.